DOI 10.11603/2411-1597.2026.2.16476
УДК [611+612]:616-039.75:614.235.5]

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СЕСТРИНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПАЛІАТИВНІЙ ДОПОМОЗІ

Володимир Фік, Юрій Кривко, Ленара Сітакаєва

Львівська медична академія імені Андрея Крупинського, Львів, Україна

Вступ. Медичні сестри становлять найбільшу професійну групу серед працівників системи охорони здоров'я у світі та відіграють ключову роль у наданні базової і спеціалізованої медичної допомоги. З огляду на стрімке старіння населення та невпинне прогресування хронічних захворювань, паліативна допомога набуває важливого значення як складова медсестринського процесу. Професійна діяльність медичних сестер у сфері паліативної і хоспісної допомоги вимагає не лише емпатії та комунікативної компетентності, а й глибоких знань з анатомії та фізіології людини, які формують основу ефективного і науково обґрунтованого догляду за хворими.

Мета роботи – узагальнити і систематизувати сучасні наукові дані щодо значення теоретичної підготовки та застосування знань анатомії та фізіології людини в сестринській практиці при наданні паліативної допомоги пацієнтам на термінальній стадії захворювання.

Основна частина. Проаналізовано сучасні вітчизняні та зарубіжні публікації, присвячені ролі фундаментальних медичних наук у сестринській практиці, особливостям медсестринської діяльності у сфері паліативної допомоги, а також основним заходам паліативного догляду. Медична складова паліативної допомоги передбачає полегшення або усунення симптомів, оптимізацію якості життя пацієнтів через комплексну терапію, ефективне знеболювання, запобігання виникненню ускладнень. Головним завданням професійної діяльності сучасної медичної сестри у сфері паліативної та хоспісної допомоги є комплексний всебічний догляд за пацієнтами з хронічними невиліковними захворюваннями, полегшення їх страждань. Результати досліджень підтверджують, що знання основ анатомії та фізіології людини є важливим чинником якості клінічних рішень, безпеки догляду за пацієнтами та професійної комунікації.

Висновки. Теоретичні знання анатомії та фізіології людини безпосередньо впливають на якість сестринських рішень, ефективність догляду за невиліковно хворими пацієнтами і застосування практичних навичок під час виконання медичних втручань. Ґрунтовні знання будови та функцій органів і систем дозволяють забезпечувати належний та безпечний догляд, сприяють своєчасному виявленню ускладнень і зменшенню вираження симптомів, що загалом підтримує гідність пацієнтів наприкінці життя.

Ключові слова: паліативна допомога; медичні сестри; фундаментальні медичні дисципліни.

THEORETICAL PRINCIPLES OF NURSING ACTIVITIES IN PALLIATIVE CARE

Volodymyr Fik, Yuriy Kryvko, Lenara Sitakaeva

Andrei Krupinski Lviv Medical Academy, Lviv, Ukraine

Introduction. Nurses constitute the largest professional group among health workers in the world and play a key role in the provision of basic and specialized medical care. Given the rapid aging of the population and the relentless progression of chronic diseases, palliative care is gaining importance as a component of the nursing process. The professional activities of nurses in the field of palliative and hospice care require not only empathy and communicative competence, but also in-depth knowledge of human anatomy and physiology, which form the basis of effective and scientifically sound patient care.

The aim of the study – to summarize and systematize modern scientific data on the importance of theoretical training and the application of knowledge of human anatomy and physiology in nursing practice when providing palliative care to patients in the terminal stage of the disease.

The main part. Modern domestic and foreign publications devoted to the role of fundamental medical sciences in nursing practice, the features of nursing activities in the field of palliative care, as well as the main measures of palliative care are analyzed. The medical component of palliative care involves alleviating or eliminating symptoms, optimizing the patient's quality of life through complex therapy, effective pain relief, and preventing complications. The main task of the professional activity of a modern nurse in the field of palliative and hospice care is comprehensive care for patients with chronic incurable diseases, alleviating

© Володимир Фік, Юрій Кривко, Ленара Сітакаєва, 2026

their suffering. Research results confirm that knowledge of the basics of human anatomy and physiology is an important factor in the quality of clinical decisions, the safety of patient care and professional communication.

Conclusions. Theoretical knowledge of human anatomy and physiology directly affects the quality of nursing decisions, the effectiveness of care for terminally ill patients, and the application of practical skills during medical interventions. Thorough knowledge of the structure and functions of organs and systems allows for appropriate and safe care, contributes to the timely detection of complications and reduction of symptoms, which generally serves to maintain the dignity of the patient at the end of life.

Key words: palliative care; nurses; basic medical sciences.

Вступ. З огляду на стрімке старіння населення та невпинне прогресування хронічних захворювань, паліативна допомога набуває важливого значення як складова медсестринського процесу. Нарощування професійного потенціалу медичних сестер є важливим чинником для стратегічного розвитку паліативної допомоги, адже саме кваліфіковані медичні фахівці можуть подолати перешкоди в її наданні відповідно до збільшення попиту.

Прогнозується, що недостатнє забезпечення і нерівномірність доступу до паліативної допомоги зростатимуть, що може негативно впливати на якість догляду за пацієнтами та членами їх сімей [1, 2]. Зважаючи на ці проблемні питання, необхідне розширення можливостей паліативної допомоги, зокрема в частині медсестринського догляду [2].

Сучасна система охорони здоров'я ґрунтується на концепції людиноорієнтованої допомоги, в центрі якої перебуває тяжкохвора людина з її фізичними, психоемоційними та соціальними потребами [3]. Теоретичною основою такої допомоги є фундаментальні медичні дисципліни, насамперед анатомія та фізіологія людини, які забезпечують розуміння структурної організації і функціонування різних систем організму в нормі та при патології [4].

Медичні сестри становлять найбільшу професійну групу серед працівників системи охорони здоров'я у світі та відіграють ключову роль у наданні базової і спеціалізованої медичної допомоги [5–7]. Саме на них покладається відповідальність за безперервний догляд, моніторинг стану пацієнтів, виконання лікувальних призначень, профілактику ускладнень і психологічну підтримку пацієнтів та членів їх сімей [8]. У наукових дослідженнях підкреслюється необхідність чіткого визначення і стандартизації основ сестринського догляду, які потрібно системно застосовувати в клінічній практиці [9, 10].

Актуальність цієї проблематики посилюється за умов прогресуючого старіння населення і зростання поширеності хронічних і невиліковних захворювань, що зумовлює підвищену потребу в паліативній допомозі [11]. Паліативний догляд спрямований на полегшення страждання, контроль симптомів, підтримку якості життя і збереження гідності пацієнтів на всіх етапах перебігу захворювання [2].

У цьому контексті професійна діяльність медичної сестри у сфері паліативної допомоги вимагає не лише емпатії та комунікативної компетентності, а й глибоких знань з анатомії та фізіології людини, які формують основу ефективного і науково обґрунтованого догляду за хворими.

Мета роботи – узагальнити і систематизувати сучасні наукові дані щодо значення теоретичної підготовки та застосування знань анатомії та фізіології людини в сестринській практиці при наданні паліативної допомоги пацієнтам на термінальній стадії захворювання.

Основна частина. Для досягнення поставленої мети проведено бібліосемантичне дослідження з аналізом наукових джерел, проіндексованих у базах даних PubMed, Scopus, Web of Science та Google Scholar. Проаналізовано сучасні вітчизняні та зарубіжні публікації, присвячені ролі фундаментальних дисциплін у сестринській практиці, особливостям медсестринської діяльності у сфері паліативної допомоги, а також основним заходам паліативного догляду [2, 11–14].

Швидке зростання обсягу медичних знань та особливості клінічних підходів зумовлюють підвищені вимоги до професійної підготовки медичних сестер. Результати досліджень підтверджують, що знання основ анатомії та фізіології людини є важливим чинником якості клінічних рішень, безпеки догляду за пацієнтами і професійної комунікації [15–18].

Вивчення анатомії та фізіології людини є початковим і базовим етапом професійної підготовки медичних сестер, що формує підґрунтя для засвоєння клінічних дисциплін, фармакології, а також практичних навичок (ін'єкції, перев'язки, догляд за катетерами тощо) [6, 10]. Фундаментальні знання з

анатомії та фізіології людини забезпечують розуміння структурної організації організму, взаємозв'язків між органами та системами, а також механізмів розвитку патологічних процесів [15].

Такі знання формують основу для опанування патологічної фізіології, патоморфології та застосування сестринських втручань у клінічній практиці, зокрема за умов надання паліативної допомоги [18, 19]. Це сприяє покращенню результатів лікування тяжкохворих пацієнтів, підвищенню професійного рівня медичних сестер і загальному розвитку медсестринської освіти та навчання впродовж життя. Водночас у науковій літературі зазначено, що такі фундаментальні дисципліни, як анатомія та фізіологія людини, сприймаються студентами, які здобувають медсестринську освіту, як одні з найскладніших, незважаючи на їх вирішальне значення для майбутньої професійної діяльності [17].

Головним завданням професійної діяльності сучасної медичної сестри у сфері паліативної та хоспісної допомоги є комплексний всебічний догляд за пацієнтами з хронічними невиліковними захворюваннями і полегшення їх страждань. Крім цього, в контексті демографічного старіння і поширення хронічних захворювань паліативна допомога набуває особливого значення як складова медсестринського процесу. Розширення професійних знань і компетентностей медичних сестер є критично важливим для розвитку системи паліативної допомоги, оскільки саме підготовлений персонал здатен подолати бар'єри в її наданні за умов зростання попиту [11, 14].

Медична складова паліативної допомоги передбачає полегшення або усунення симптомів, оптимізацію якості життя пацієнтів через комплексну симптоматичну терапію, ефективне знеболювання, запобігання виникненню ускладнень. У паліативній медицині медичні сестри відіграють центральну роль у реалізації індивідуального плану догляду, здійснюючи безперервну оцінку фізичного та психоемоційного стану пацієнтів, контроль динаміки симптомів, координацію міждисциплінарної взаємодії та підтримку сімей [1, 13, 19].

Паліативних хворих здебільшого турбують гострий больовий синдром, загальна слабість, нудота, розлади шлунка і кишечника, а також порушення свідомості та депресія. У своїй практичній діяльності медичні сестри використовують фармакологічні засоби та нефармакологічні методи лікування паліативних хворих.

Дослідники зазначають, що пацієнти на термінальній стадії захворювання переживають біль, тривогу, страх і психоемоційну напругу, що зазвичай посилює фізичні симптоми й ускладнює догляд. Це потребує комплексного підходу до пацієнта з урахуванням структурних і функціональних змін в організмі [12, 20].

Оцінка стану тяжкохворого пацієнта включає комплексне обстеження, а саме: загальний огляд шкіри, дослідження функції зовнішнього дихання, фізіологічних показників функціонування серцево-судинної системи, а також визначення інтенсивності болю, рухової активності. Отримані результати обстеження фіксують у медичній документації, вони слугують основою для планування сестринських втручань [13, 21].

Структурно-функціональна характеристика систем органів і значення теоретичних знань у медсестринській практиці

Шкіра. Шкіра як найбільший орган тіла людини виконує захисну, сенсорну і терморегуляторну функції. У паліативних пацієнтів вона втрачає щільність, стоншується, стає атонічною та вразливою до ушкоджень. Розуміння анатомічної будови шкіри, підшкірної клітковини та особливостей кровопостачання в різних ділянках тіла людини є основою профілактики і лікування пролежнів, правильного догляду за шкірою [14, 22].

Дихальна система. Дихання часто порушується у паліативних пацієнтів, зокрема хворих з онкологічними та неврологічними захворюваннями. Знання фізіологічних процесів дихання, анатомії дихальної системи, особливостей будови дихальних шляхів, будови і функцій легень та дихальних м'язів дає можливість медичній сестрі своєчасно виявляти ознаки дихальної недостатності, контролювати тип і частоту дихання, ефективно проводити інгаляційну терапію, позиціонування пацієнта з метою полегшення дихання, контролювати прохідність трахеостоми, запобігати виникненню застійних явищ у легенях [23].

Травна система. Дисфагія, анорексія, нудота і закрепи є поширеними симптомами у паліативних пацієнтів. Розуміння фізіології та анатомії органів травної системи дозволяє медичній сестрі організовувати безпечне харчування, профілактику аспірації і догляд за зондами [14, 24].

Сечова та серцево-судинна системи. Анатомічні знання будови нирок, сечових шляхів, а також будови і функцій серця та судин є необхідними для догля-

ду за катетерами, профілактики інфекцій, контролю діурезу і гемодинамічних показників, а також безпечного виконання ін'єкцій, особливо у пацієнтів із підвищеною крихкістю судин [25, 26].

Опорно-руховий апарат. У пацієнтів з невиліковними захворюваннями часто спостерігають м'язову атрофію, остеопороз і контрактури суглобів, зумовлені тривалою іммобілізацією та загальним виснаженням організму. Знання будови та функцій кісток, суглобів і скелетних м'язів у нормі дозволяє медичній сестрі зручно розміщувати пацієнтів з метою профілактики утворення пролежнів і виникнення контрактур суглобів, що запобігає появі болю та ішемії внаслідок порушення мікроциркуляції, а також навчати їх правильно і безпечно виконувати фізичні вправи [27, 28].

Контроль болю є одним із ключових завдань паліативної сестринської практики. Оцінюють його з урахуванням анатомічної локалізації та патофізіологічних механізмів больового синдрому. Хронічний біль у тяжкохворих пацієнтів наприкінці життя зазвичай проявляється невербальною поведінкою. Медичні сестри оцінюють біль за стандартизованими валідними шкалами, застосовують як медикаментозні, так і немедикаментозні методи знеболювання, що сприяє ефективній взаємодії з лікарем і корекції аналгетичної терапії [29].

Таким чином, усвідомлення взаємозв'язку між анатомічною структурою органів та їх функціональними порушеннями сприяє підвищенню якості паліативного медсестринського догляду й ефективній мультидисциплінарній взаємодії [30].

Висновки. Теоретичні знання анатомії та фізіології людини безпосередньо впливають на якість сестринських рішень, ефективність догляду за невиліковно хворими пацієнтами і застосування практичних навичок під час виконання медичних втручань. Ґрунтовні знання будови та функцій органів і систем дозволяють забезпечувати належний та безпечний догляд, сприяють своєчасному виявленню ускладнень і зменшенню вираження симптомів, що загалом підтримує гідність пацієнта наприкінці життя.

Джерела фінансування. На це дослідження не отримано спеціальних грантів від фінансових установ державного, комерційного та некомерційного секторів.

Внесок авторів:

Володимир Фік – розробка концепції та дизайну роботи; написання статті.

Юрій Кривко – критичний огляд; остаточне схвалення статті.

Ленара Сітакаєва – збір та аналіз даних; написання статті.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Інформація про використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті технологій штучного інтелекту автори не застосовували.

REFERENCES

1. Rosa, W.E., Parekh de Campos, A., Abedini, N.C. et al. (2022). Optimizing the Global Nursing Workforce to Ensure Universal Palliative Care Access and Alleviate Serious Health-Related Suffering Worldwide. *J Pain Symptom Manage, 63* (2), e224-e236. DOI 10.1016/j.jpainsymman.2021.07.014.

2. Tark, A., Estrada, L.V., Stone, P.W. et al. (2023). Systematic review of conceptual and theoretical frameworks used in palliative care and end-of-life care research studies. *Palliat Med., 37* (1), 10-25. DOI 10.1177/02692163221122268.

3. Alshahrani, S.H., Alshahrani, T.H., Paulsamy, P., & Ederango, E.L. (2022). Patient centered care and centerdness perspective. *Universal Journal of Public Health, 10* (4), 339-345. DOI 10.13189/ujph.2022.100407.

4. Bahadoran, H., Dadfar, R., Hosein, M. et al. (2022). The Role of Anatomy in Medical Education. *ASJ, 19* (2), 51-58. URL: http://anatomyjournal.ir/article-1-593-en.html.

5. Coster, S., Watkins, M., & Norman, I.J. (2018). What is the impact of professional nursing on patients' outcomes globally? An overview of research evidence. *Int J Nurs Stud., 78,* 76-83. DOI 10.1016/j.ijnurstu.2017.10.009.

6. Nowell, L., Davidson, S., Gospodinov, J. et al. (2023). Evaluating fundamental care knowledge to inform educational leadership. *J Adv Nurs., 79* (3), 1174-1188. DOI 10.1111/jan.15279.

7. World Health Organization (2020). State of the World's Nursing 2020: Investing in education, jobs and leadership. Geneva: WHO, 116 p. https://www.who.int.

8. Vaismoradi, M., & Logan, P.A. (2025). Contributions of Specialized Nurses to Medication Management for Older People in Home Care: A Mixed-Method Systematic Review. *Risk Manag Healthc Policy, 13* (18), 445-470. DOI 10.2147/RMHP.S508170.

9. Beauchemin, M., Cohn, E., & Shelton, R.C. (2019). Implementation of Clinical Practice Guidelines in the Health Care Setting: A Concept Analysis. *ANS Adv Nurs Sci., 42* (4), 307-324. DOI 10.1097/ANS.0000000000000263.

10. Kitson, A.L. (2018). The Fundamentals of Care Framework as a Point-of-Care Nursing Theory. *Nurs Res., 67* (2), 99-107. DOI 10.1097/NNR.0000000000000271.

11. Kim, H.J., & Huh, J.S. (2024). End-of-life Care, Comfort Care, and Hospice: Terms and Concepts. *J Hosp Palliat Care, 27* (4), 162-166. DOI 10.14475/jhpc.2024.27.4.162.

12. Zhara, A.S., & Skorbach, T.V. (2025). *Medychni ta psykhosotsialni aspekty paliatyvnoi dopomohy [Medical and psychosocial aspects of palliative care*]. Suchasni kontseptsii vykladannia pryrodnychykh dystsyplin u medychnykh osvitnikh zakladakh: materialy XVI Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi internet-konferentsii. Kharkiv: KhNMU, 32-33 [in Ukrainian].

13. Marchuk, I.V. (2023). Psykholohichnyi portret «idealnoi» medsestry z paliatyvnoi dopomohy z pozytsii subiektyvnoho spryiniattia patsiientiv i fakhivtsiv (chastyna 1) [Psychological portrait of the "ideal" palliative care nurse from the perspective of the subjective perception of patients and professionals (part 1)]. *Medsestrynstvo, 2,* 70-78 [in Ukrainian].

14. Voronenko, Yu.V., Hubskyi, Yu.I., Kniazevych, V.M., Moiseienko, R.O., Hoida, N.H., Tsarenko, A.V., ... Yashchenko, V.I. (2017). *Paliatyvna ta khospisna dopomoha [Palliative and hospice care*]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].

15. Bergman, E.M., Verheijen, I.W., Scherpbier, A.J. et al. (2014). Influences on anatomical knowledge: The complete arguments. *Clin Anat., 27* (3), 296-303. DOI 10.1002/ca.22341.

16. Johnston, A.N. (2016). Anatomy knowledge in nursing practice. Nurse Education Today, 38.

17. Ratero, L.R., André, J.C., dos Santos, E.R. et al. (2020). Human anatomy and clinical nursing practice. *Journal of Nursing Education and Practice, 10* (10), 13-22. DOI 10.5430/jnep.v10n10p13.

18. Horiuchi-Hirose, M., Fukuoka, T., Saeki, Y. (2023). Integration of anatomy and physiology into nursing practice as perceived by undergraduate students and registered nurses: a scoping review. *BMC Nurs., 22* (1), 270. DOI 10.1186/s12912-023-01436-0.

19. Moran, S., Bailey, M.E., & Doody, O. (2024). Role and contribution of the nurse in caring for patients with palliative care needs: A scoping review. *PLoS One, 19* (8), e0307188. DOI 10.1371/journal.pone.0307188.

20. Ijaopo, E.O., Zaw, K.M., Ijaopo, R.O., & Khawand-Azoulai, M.A. (2023). Review of Clinical Signs and Symptoms of Imminent End-of-Life in Individuals With Advanced Illness. *Gerontol Geriatr Med., 9,* 23337214231183243. DOI 10.1177/23337214231183243.

21. Stretanski, M.F., Stinocher, S., & Grandhe, S. (2025). Pain Assessment. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing. PMID: 32310558. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov.

22. Zaidi, S.R.H., & Sharma, S. (2024). Pressure Ulcer. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2025 Jan–. PMID: 31971747. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov.

23. Ernstmeyer, K., & Christman, E. (2021). Oxygen Therapy. In: Nursing Skills [Internet]. Eau Claire (WI): Chippewa Valley Technical College, Chapter 11. Available from: NCBI Bookshelf. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov.

24. Vudayagiri, L., Hoilat, G.J., & Gemma, R. (2025). Percutaneous Endoscopic Gastrostomy Tube. 2023 Aug 7. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing. PMID: 30570992. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov.

25. Burch, J., Sica, J., Swash, C., & Williams, I. (2023). «Stoma Management.» Stoma Care Specialist Nursing: A Guide for Clinical Practice, edited by David Galloway, Springer, 163-193. DOI 10.1007/978-3-031-07799-9_7.

26. Gaik, C., Paal, P., Reuter, D.A. et al. (2025). Current practices in hemodynamic monitoring and management during non-cardiac surgery in Austria. *BMC Anesthesiol., 25* (1), 450. DOI 10.1186/s12871-025-03374-7.

27. Gould, L.J., Alderden, J., Aslam, R. et al. (2024). WHS guidelines for the treatment of pressure ulcers-2023 update. *Wound Repair Regen., 32* (1), 6-33. DOI 10.1111/wrr.13130.

28. Open Resources for Nursing (Open RN) (2024). Health Alterations [Internet]. Ernstmeyer K, Christman E, editors. Eau Claire (WI): Chippewa Valley Technical College. PMID: 40198012.

29. Saleh, A.M. (2023). Nurses' assessment and management practices of pain among intensive care patients in King Khalid Hospital, Kharj, Riyadh. *Heliyon, 9* (9), e19986. DOI 10.1016/j.heliyon.2023.e19986.

30. Korylchuk, N., Pelykh, V., Nemyrovych Y. et al. (2024). Challenges and Benefits of a Multidisciplinary Approach to Treatment in Clinical Medicine, *Journal of Pioneering Medical Sciences, 13* (3), 1-9. DOI 10.61091/jpms202413301.

Надійшла до редакції: 27.04.2026
Прийнято після рецензування: 11.05.2026
Подано до друку: 22.05.2026